

УДК 342.56/342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.3.25>

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДІВ: ДОСВІД ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Охримчук М.Б.,
*головний спеціаліст відділу забезпечення судового процесу,
Сьомий апеляційний адміністративний суд, м. Вінниця*
ORCID: 0009-0005-7027-0668

Охримчук М.Б. Матеріально-технічне та інформаційне забезпечення судів: досвід Федеративної Республіки Німеччини та України.

У статті здійснений компаративно-правовий аналіз матеріально-технічного та інформативного забезпечення судів в Україні та Федеративній Республіці Німеччини з метою визначення подальших шляхів вдосконалення публічного адміністрування у цій сфері в Україні.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що матеріально-технічне та інформаційне забезпечення судів є складовою організаційного забезпечення судової влади, яке здійснюється публічною адміністрацією, як в Україні, так й у Німеччині. Центральним завданням цього напрямку діяльності публічної адміністрації має стати максимальне забезпечення зручного та ефективного доступу приватних осіб до судочинства.

Виконання цього завдання може бути здійснено лише шляхом ґрунтового реформування матеріально-технічного та інформаційного забезпечення судів в Україні. У цій частині насамперед йдеться про переосмислення пріоритетів публічного адміністрування у цій сфері. Пріоритетними напрямками мають стати: цифровізація внутрішніх робочих процесів всередині судової системи, налагодження комунікації між судами та іншими інституціями на базі єдиної цифрової платформи, впровадження цифрових сервісів, які спростять роботу працівників судової системи України.

Ці завдання не можуть бути виконані без належного забезпечення кожного суду в Україні сучасною та якісною комп'ютерною та оргтехнікою, серверами та іншим необхідним обладнанням. Окремим завданням матеріально-технічного забезпечення судів в умовах правового режиму воєнного стану має стати забезпечення кожного суду генераторами та іншими джерелами безперебійного живлення. Ми переконані у тому, що вказані завдання мають бути відображені в стратегії публічного адміністрування у сфері організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади в Україні. Саме тому ми пропонуємо внести зміни та доповнення до Плану діяльності Державної судової адміністрації України, головного розпорядника бюджетних коштів на 2025 рік та 2026-2027 роки.

Ключові слова: судова влада, матеріально-технічне забезпечення, інформаційне забезпечення, публічна адміністрація, публічне адміністрування, Державна судова адміністрація України, Федеральне міністерство юстиції Німеччини.

Okhrimchuk M.B. Material, technical, and informational support for courts: the experience of the Federal Republic of Germany and Ukraine.

The article provides a comparative legal analysis of the material, technical, and informational support provided to courts in Ukraine and the Federal Republic of Germany with the aim of identifying further ways to improve public administration in this area in Ukraine.

The study showed that material, technical, and informational support for courts is part of the organizational support for the judiciary, which is provided by public administration in both Ukraine and Germany. The main task of this area of public administration should be to ensure the most convenient and effective access to justice for private individuals.

This task can only be accomplished through a thorough reform of the material, technical, and informational support of courts in Ukraine. In this context, the first step is to rethink the priorities of

public administration in this area. The priority areas should be: digitization of internal work processes in the judicial system, establishment of communication between courts and other institutions based on a single digital platform, and introduction of digital services that will simplify the work of Ukrainian judicial system employees.

These tasks cannot be accomplished without providing every court in Ukraine with modern, high-quality computer and office equipment, servers, and other necessary equipment. A separate task of material and technical support for courts under the legal regime of martial law should be to provide each court with generators and other sources of uninterruptible power supply. We are convinced that these tasks should be reflected in the public administration strategy in the field of organizational and financial support for the activities of the judiciary in Ukraine. That is why we propose to amend and supplement the Action Plan of the State Judicial Administration of Ukraine, the main administrator of budget funds for 2025 and 2026-2027.

Key words: judicial authority, material and technical support, information support, public administration, public administration, State Judicial Administration of Ukraine, Federal Ministry of Justice of Germany.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Конституція України гарантує кожному право на звернення до суду за захистом своїх порушених прав та інтересів. Саме незалежний та неупереджений суд є останньою змогою приватної особи захистити свої порушені права та законні інтереси. Таким чином, функціонування судової влади є важливою умовою ефективного виконання основного конституційного обов'язку держави, який полягає в утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини, зокрема у частині відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів приватних осіб.

Водночас ефективність функціонування судів залежить не лише від професіоналізму суддів, які щоденно здійснюють судочинство. Важливою складовою такої ефективності є належне матеріально-технічне та інформаційне забезпечення судів України. Аналіз рішень з'їзду суддів України свідчить про те, що ці напрями забезпечення судової влади в Україні, зокрема за період 2023-2024 роки, є такими, що становлять загрозу функціонування для цієї гілки державної влади [1]. У цій частині йдеться про неналежний рівень забезпечення судів сучасною та ефективною комп'ютерною технікою, а також програмним забезпеченням до неї. Окремою проблемою є забезпечення судів серверами. Ці та інші проблеми матеріально-технічного та інформаційного забезпечення діяльності судової гілки влади Рада суддів України прямо пов'язує із неефективною діяльністю Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України) [1, с. 2, 3] як спеціально уповноваженого суб'єкта публічної адміністрації, який згідно з законодавством має забезпечувати організаційне та фінансове забезпечення діяльності цієї гілки державної влади. Власне кажучи, існування цих проблем визнає й сама ДСА України. Так, у Звіті про діяльність ДСА України за 2024 рік зазначено, що середній рівень оснащення судів становить: персональними комп'ютерами – 85%; серверним обладнанням – 92%; оргтехнікою – 98%; обладнанням для аудіо-, відеофіксації судового засідання та відеоконференцз'язку – 84% [2, с. 28]. Хоча показники, наведені у звіті ДСА України, є обнадійливими, однак йдеться лише про середні показники. Інакше кажучи, на практиці рівень матеріально-технічного та інформаційного забезпечення конкретного суду може бути на набагато нижчому рівні, ніж той, який відображений у звіті.

Розв'язання вказаних проблем потребує комплексного підходу, зокрема пошуку нових рішень, які б змогли підвищити ефективність матеріально-технічного та інформаційного забезпечення судів. Саме тому ми пропонуємо проаналізувати позитивний досвід Німеччини, яка, будучи за формою державного устрою федерацією, маючи складнішу ніж в Україні систему судоустрою, спромоглася побудувати ефективну модель забезпечення відповідних сфер функціонування судової влади.

Аналіз досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Дослідженню проблем матеріально-технічного та інформаційного забезпечення функціонування судової влади присвячені праці як українських, так і німецьких дослідників. В Україні вказані проблеми стали об'єктом досліджень в межах профільних дисертацій та інших наукових публікацій. Так, Д.В. Приймаченко, Р.В. Ігонін у своїй науковій статті розглядають матеріально-технічне та інформаційне забезпечення діяльності судів як складову організаційного забезпечення органів судової влади [3, с. 60]. Ми цілком поділяємо цю науко-

ву позицію вчених. Крім того, дослідники пропонують розглядати «організаційне забезпечення органів судової влади» як зовнішнього управлінського процесу, який спрямований на створення підтримки необхідних умов для функціонування суду [3, с. 65].

Цікавим у контексті нашого дослідження є дисертаційне дослідження О.В. Щерблюк. Так, вчена пов'язує матеріально-технічне забезпечення суду насамперед з фінансовим забезпечення суддів та працівників суду. Інформаційне забезпечення судів дослідниця розглядає крізь призму: 1) процедури із офісного програмного забезпечення; 2) процедури забезпечення інформаційно-технологічним обладнанням; 3) процедури забезпечення єдиних державних інформаційних систем [4, с. 168].

У своєму дисертаційному дослідженні Б.Д. Куценко доходить до висновку, що інформаційне забезпечення судів – це цілеспрямований вплив відомих ресурсів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб представників судової влади, а також користувачів адміністративних послуг судочинства, які в сукупності становлять організаційно-технічний процес, спрямований на забезпечення права на справедливе й гуманне судочинство [5, с. 125].

Досліджуючи механізм інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, Д.Є. Махаринець у своїй науковій статті доходить висновку про те, що до його елементів належать: 1) мета, завдання та принципи реалізації інформаційного забезпечення; 2) законодавче регулювання процесу використання інформаційної бази; 3) суб'єкти інформаційних відносин (посадові особи судів та державних органів, які забезпечують їх функціонування та громадяни, які звертаються до суду з метою захисту своїх прав та інтересів; 4) безпечне інформаційне середовище, устаткування та відповідні інформаційні потреби адміністративних судів, їх посадових осіб; 5) нагляд у сфері інформаційного забезпечення адміністративного судочинства [6, с. 114-115].

Серед досліджень німецьких колег ми б хотіли звернути увагу на дослідження Б. Вілфріда, який ґрунтовно проаналізував сучасний стан та перспективи розвитку електронного судочинства в Німеччині та Європейському Союзі. Окрему увагу вчений приділяє: функціонуванню системи електронного судочинства на рівні Європейського Союзу; організаційним та технічним рекомендаціям щодо забезпечення функціонування системи електронного судочинства в Німеччині [7].

Цікавим є також дослідження М. Шумана на тему «Е – Правосуддя – бачення сучасної системи правосуддя, переваги та недоліки, а також можливі варіанти розвитку» [8]. Так, дослідник не лише зупиняється на перевагах електронного судочинства та порівняльно-правовому аналізі електронного судочинства в Німеччині та інших країнах світу, а також аналізує його практичні аспекти, зокрема: функціонування загальнонаціональної єдиної системи електронного судочинства, доступ до неї приватних осіб, особливості функціонування електронної судової справи тощо.

Проблемам, з якими стикається впровадження єдиної системи електронного судочинства у Німеччині, присвячене дослідження К.М. Бухштальер та Н. Вайса [9].

Перспективам застосування штучного інтелекту при вирішенні типових судових справ присвячено дослідження Б. Паала та Н. Вайса [10].

Окрема увага також приділялася практичним матеріалам, які присвячені публічному адмініструванню у сфері матеріально-технічного та інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні [2, 11] та Німеччині [12, 13].

Проведений аналіз вітчизняної та німецької юридичної літератури, присвяченої матеріально-технічному та інформаційному забезпеченню діяльності судів, дає змогу нам констатувати те, що у вітчизняній літературі аналізується переважно поточний стан розвитку цього напрямку забезпечення судів. Вітчизняні дослідники висловлюють слушні, однак безсистемні пропозиції, які не формують цілісну концепцію реформування матеріально-технічного та інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні. У той же час німецькі дослідники формують таку концепцію, що дає змогу системно підійти до питання про реформування цього напрямку публічного адміністрування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цього дослідження є порівняльно-правовий аналіз публічного адміністрування у сфері матеріально-технічного та інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні та Німеччині з метою визначення напрямів подальшого реформування цього напрямку діяльності публічної адміністрації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наше дослідження хотілося б розпочати з того, що публічне адміністрування у сфері матеріально-технічного та інформаційного забезпечення судів як в Україні, так й у Федеративній Республіці Німеччина здійснюють не самі суди, а

профільні суб'єкти публічної адміністрації. В Україні цю функцію виконує ДСА України. У Федеративній Республіці Німеччина функції щодо здійснення публічного адміністрування у вказаних сферах розподілені між Федеральним міністерством юстиції та захисту прав споживачів (Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz) (далі – Федеральне міністерство юстиції) та міністерствами юстиції федеральних земель.

Комплексне уявлення про досвід України у цій сфері публічного адміністрування ми можемо отримати на підставі аналізу, по-перше, Звіту про діяльність ДСА України за 2024 рік [2] та, по-друге, Плану діяльності ДСА України, головного розпорядника бюджетних коштів на 2025 рік та 2026-2027 роки [11]. Аналіз цих документів дає змогу зробити висновок про те, що діяльність ДСА України у цій сфері спрямована на комплексну систему захисту інформації; послуги, пов'язані з програмним забезпеченням інформаційної безпеки (FortiMail-VM08 та FortiSandBox-VM); функціонування електронних сервісів, зокрема, «Електронний кабінет», «Електронний суд» та відеоконференцзв'язку; інтеграцію підсистеми «Електронний суд» з Єдиним державним веб-порталом електронних послуг (Портал Дія) [11]. На сьогодні забезпечено передачу інформації про дату та час судового засідання та про судові документи в односторонньому порядку за допомогою відправки від підсистеми «Електронного суду» до мобільного застосунку Дія; запроваджено сервіс з автоматичного надсилання судами судових викликів і повідомлень учасникам судового процесу за допомогою месенджеру (Viber); в електронному кабінеті електронного суду доопрацьований розділ довіреностей – реалізовано механізм посторінкового відображення довіреностей та листування для перегляду та роботи з довіреностями; розроблено та надіслано до Офісу Генерального прокурора проєкт спільного наказу щодо особливостей реєстрації органів прокуратури у підсистемі «Електронний кабінет» ЄСІТС та обміну процесуальними документами в електронній формі із судами через підсистему «Електронний суд» ЄСІТС тощо [11].

В результаті аналізу заходів, які вже здійснила ДСА України та які планує здійснити, можна зробити висновок, що публічне адміністрування в цій сфері в Україні має певні позитивні зрушення. Водночас існує значна кількість проблем, які ще не розв'язані. Наприклад, несвоєчасне внесення відомостей до системи «Електронний суд», низька обізнаність громадян щодо можливостей її функціонування, особливо серед людей похилого віку; відсутність цифрового архіву усіх судових справ, які розглядалися в останні роки тощо. Відкритим також залишається питання наскільки матеріально-технічне та інформаційне забезпечення судів в Україні узгоджується з тими тенденціями щодо цього напрямку публічного адміністрування, які існує в країнах Європейського Союзу. Тому ми пропонуємо проаналізувати інформацію щодо цього напрямку публічного адміністрування в Німеччині як одного із лідерів у цій сфері серед країн-членів ЄС.

Говорячи про матеріально-технічне та інформаційне забезпечення судів у Федеративній Республіці Німеччина, ми маємо перш за все звернути увагу на те, що ця сфера публічного адміністрування зазнає постійного реформування. Це обумовлено декількома чинниками, зокрема прагненням створити найсприятливіші умови для захисту приватними особами своїх порушених прав, свобод та законних інтересів через звернення до суду. Крім того, в Німеччині прагнуть використати весь потенціал цифрових технологій, які відкривають нові можливості для ефективного та швидкого здійснення судочинства. Ці прагнення покладені в основу Стратегії цифровізації системи правосуддя (Strategie für die Digitalisierung der Justiz), яка є актом-планом, прийнятим спільно Федеральним міністерством юстиції та міністерствами юстиції федеральних земель Німеччини у квітні 2025 року [12]. Аналіз положень цієї Стратегії дає змогу констатувати її людиноцентричність, а також розуміння того, що подальший розвиток судочинства нерозривно пов'язаний із цифровими технологіями. Зважаючи на це, визначена система принципів, які покладаються в основу побудови майбутніх відносин між приватною особою та судом. По-перше, простий цифровий доступ до судочинства – тому що приватні особи, які звертаються до суду, не є «бігунами з перешкодами» [12, с. 6]. Цей принцип не даремно поставлений на перше місце в системі тих ідей, які визначають майбутнє судової системи Німеччини. Він свідчить про людиноорієнтованість реформування судочинства в Німеччині. Суть цього принципу полягає у тому, що приватна особа, яка звертається до суду, має отримати швидкий, зручний, ефективний захист своїх порушених прав, свобод та законних інтересів. Безсумнівно, досягненню цієї мети сприяють цифрові інструменти, які дають змогу подавати позови, взаємодіяти з судом у зручний для приватної особи спосіб. По-друге, цифрова юстиція – майданчик для постійного діалогу учасників процесу, експертів, спеціалістів з судовою владою. У згадуваній Стратегії констатується,

що сучасна юстиція передбачає цифровий діалог з професійними учасниками судового процесу. Зокрема, адвокати, нотаріуси, податкові консультанти, а також експерти, процесуальні помічники, професійні опікуни, перекладачі, органи влади та муніципалітети та інші учасники в межах своєї діяльності перебувають у постійному обміні з судовою системою [12, с. 6]. Безсумнівно, ця обставина також обов'язково має бути врахована при подальшому реформуванні судочинства в Німеччині. У цій частині ми також маємо говорити про цифрову безбар'єрність, тобто технічну зможу кожного бути учасником відповідної платформи. По-третє, судова система мислить і працює в цифровому форматі [12, с. 7]. Цей принцип сфокусований на цифровізації внутрішньо робочих процесів всередині судової системи. Його мета – оптимізувати роботу суддів, співробітників судової системи, які отримують зможу сфокусуватися на основних завданнях своєї діяльності, а саме на судочинстві та комунікації, консультуванні та взаємодії з особами, які звертаються за правовою допомогою. По-четверте, цифрова привабливість – для співробітників [12, с. 7]. В Стратегії констатується, що робота в суді у Німеччині є привабливою для працівників суду, яким пропонуються сучасні, ергономічні та безбар'єрні робочі місця. Крім того, цифровізація дає зможу поєднувати роботу та сімейне життя. Йдеться про так званий «домашній офіс», який дає зможу дистанційно виконувати свою роботу. Аналіз цього принципу дає зможу нам побачити суттєву відмінність між тим, що є в Німеччині, та тим, що є в Україні. Адже в більшості судів України не створені умови для безбар'єрної роботи, тобто такої, до якої можна залучити працівників з особливими потребами. Крім того, взагалі не ставиться питання про ергономічність, тобто зручність, безпечність, продуманість для потреб працівника робочих місць, дистанційну роботу у формі «домашнього офісу» тощо. По-п'яте, цифрова компетентність співробітників. В Стратегії зазначається: «Якщо майбутнє суспільства, а отже, і судової системи, буде цифровим, необхідно одночасно заохочувати та розвивати цифрові компетенції всіх працівників судової системи. За допомогою доступних технологій та сучасних навчальних і допоміжних інструментів ми хочемо, ще більше підвищити готовність відкрито ставитися до нових цифрових розробок» [12, с. 8]. По-шосте, поєднання прагнення впровадження інновацій у судочинство та прагматичного підходу щодо їхнього використання у функціонуванні судової влади [12, с. 9]. У Німеччині, з одного боку, розуміють, що цифровізація безпосередньо пов'язана з інноваціями, тому прагнуть «йти в крок» зі змінами та систематично впроваджувати нові технології в судочинство. З іншого боку, вони дотримуються прагматичного, практичного підходу до цифровізації, тобто запроваджують реалістичні рішення, спрямовані на ефективне використання наявних технічних, кадрових та інших ресурсів. По-сьоме, цифрова юстиція – без кордонів [12, с. 10]. Цей принцип спрямований на створення єдиних стандартів щодо функціонування ІТ-судових систем різних країн Європейського Союзу, аби створити можливість для комунікації щодо розгляду транскордонних судових справ в межах Європейського Союзу.

Таким чином, Стратегія цифровізації системи правосуддя ставить достатньо амбітні цілі, зокрема: електронне судочинство (E-Justice); електронний формат взаємодії між всіма учасниками процесу; модернізація інформаційних систем судів; створення єдиних баз даних, справ, судових рішень та статистики, захист даних; кібербезпека, яка передбачає високі стандарти безпеки персональних даних, захист судових систем від кіберзагроз; навчання та підготовка кадрів з метою підвищення їхньої компетентності, вміння користуватися сучасними цифровими технологіями.

Варто відзначити, що ці амбітні цілі вже частково реалізовані. Йдеться, насамперед, про перехід на виключно цифровий формат судових справ із 1 січня 2026 року, можливість подання онлайн-заяв про вчинення злочинів до онлайн-відділку поліції, а також про спрощення передачі скарг і клопотань від адвокатів до суду [13]. Водночас це лише перші кроки, які робить Федеральне міністерство юстиції для того, аби забезпечити функціонування сучасного цифрового суду, який працює швидко й ефективно та дає приватним особам доступ до правосуддя без зайвого клопоту.

Висновки. Проведений компаративно-правовий аналіз публічного адміністрування щодо матеріально-технічного та інформаційного забезпечення судів в Україні та Німеччині дає зможу констатувати, що цей напрям публічного адміністрування в Україні потребує ґрунтовного реформування. Насамперед, йдеться про людиноцентричну орієнтацію цієї реформи, адже вона має створити у першу чергу зручні, доступні та ефективні механізми взаємодії приватної особи з судом, реалізації її права на незалежний та неупереджений суд. Неодмінним кроком для цього є переведення всіх справ, які розглядаються судами України, в цифровий формат.

Очевидно, що ця реформа має також торкнутися цифровізації внутрішніх робочих процесів всередині судової системи, аби оптимізувати роботу суддів, співробітників судової системи, звільнити їх від обтяжливих бюрократичних процедур. Електронний суд має стати платформою для міжінституційного спілкування, а саме: суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів тощо. Крім того, цифровізація в перспективі має створити умови для залучення до роботи в судах працівників з особливими потребами. Цією метою необхідно максимально використовувати потенціал інновації, а також штучного інтелекту.

Безумовно, цифровізація судочинства в Україні неможлива без належного забезпечення судів комп'ютерами, оргтехнікою, серверами та іншою необхідною технікою, яка є матеріальною основою цифровізації. Тому пріоритетним завданням Державної судової адміністрації має бути повне забезпечення кожного суду в Україні відповідним обладнанням. Крім того, об'єктивною вимогою сьогодення є енергетична стійкість судів. Таким чином кожен суд має отримати змогу мати альтернативні джерела живлення, наприклад генератори, для того, щоб забезпечити функціонування серверів та інших компонентів електронної системи документообігу в судах.

На наш погляд, вказані пропозиції не мають залишитися лише рекомендаціями без їхньої подальшої реалізації на практиці. Саме тому ми пропонуємо внести відповідні зміни та доповнення до Плану діяльності Державної судової адміністрації України, головного розпорядника бюджетних коштів на 2025 рік та 2026-2027 роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рада суддів України. Рішення XX чергового з'їзду суддів України: 19 вересня 2024 року, м. Київ. Рішення. Київ: Рада суддів України, 2024. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-hh-zizdu-suddiv-ukraini--e0c34ab610.pdf> (дата звернення 08.09.2025).
2. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2024 рік. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diyalnosti/1233/zvit_dsa_24 (дата звернення: 19.10.2025).
3. Приймаченко Д., Ігонін Р. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 57–66.
4. Щерблюк О.В. Організаційні основи судоустрою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Наук. досл. ін-т публічн. права. Київ, 2021. 253 с.
5. Куценко Б.Д. Адміністративно-правовий статус державної судової адміністрації України: дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 К. 2016. 223 с.
6. Махаринець Д.Є. Механізм інформаційного забезпечення адміністративного судочинства. *Юридична наука*. 2020. № 4 (106). С. 110–116.
7. Wilfried Bernhardt. E-Justice überwindet die Grenzen innerhalb Europas. *JurPC Web-Dok.* 75/2007. URL: <https://www.jurpc.de/jurpc/show?id=20070075> (дата звернення: 19.10.2025).
8. Maurice Schuhmann. E – Justice – Die Vision einer modernen Justiz Vor- und Nachteile sowie mögliche Entwicklungen.
9. Clara-Maria Buchstaller / Niklas Wais. Digitalisierung der Bundesgerichte. *Leipzig Law Journal*. 2023/2. S. 127–131.
10. Boris Paal / Niklas Wais. Automatisierte Rechtsprechung. URL: https://link.springer.com/rwe/10.1007/978-3-658-23669-4_76-1 (дата звернення: 19.10.2025).
11. План діяльності Державної судової адміністрації України, головного розпорядника бюджетних коштів на 2025 рік та 2026-2027 роки: наказ Державної судової адміністрації України від 10.09.2024 № 393. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_43_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
12. Strategie für die Digitalisierung der Justiz Gemeinsam digitalisieren für einen starken Rechtsstaat Version 1.0 – April 2025. URL: https://www.justiz.de/laender-bund-europa/e_justice_rat/beschluesse/digitalstrategie.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
13. Digitalisierung der Justiz. URL: https://www.bmfv.de/DE/themen/digitales/digitalisierung_justiz/digitalisierung_justiz_node.html?utm_source=chatgpt.com#AnkerNavSecond (дата звернення: 19.10.2025).